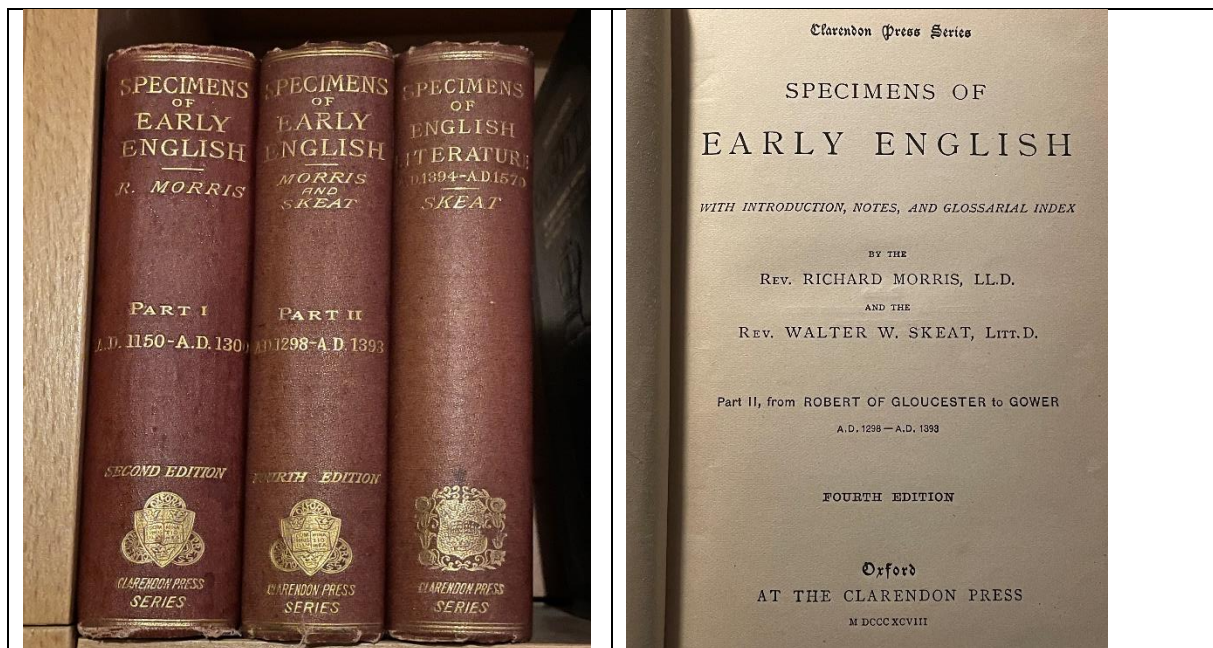

De Wijzen uit het Oosten in de *Cursor Mundi*

Toen ik afgelopen zomer een dagje in Utrecht was, liep ik daar de [Pieterskerk](#) binnen. Het is altijd goed daar even te zijn, en te genieten van deze prachtige [Romaanse](#) kerk. Ook een bezoekje aan de [Pieterzellenkapel](#), waar tweedehands boeken verkocht worden, ten bate de komende orgelrestauratie, is de moeite waard. In de rijk gevulde boekenkasten viel mijn oog op een prachtig trio boeken, dat een inleiding en bloemlezing op de Engelse literatuurgeschiedenis en taalontwikkeling biedt: *Specimens of Early English – with Introduction, Notes, and Glossarial Index*, samengesteld door de Rev. Richard Morris, L.L.D. en de Rev. Walter W. Skeat, Litt.D. (Clarendon Press, Oxford, 1908). Voor slechts zeven en een halve euro wisselde deze kostbare set boeken van eigenaar – een ware schat!

Wat deze boekenschat des te kostbaarder maakte, was dat in het tweede deeltje (de periode 1298-1393 beslaande) een verhaal over de Wijzen uit het Oosten en hun schatten voorkomt, in dichtvorm.

Dit gedicht vormt slechts een klein onderdeel van de veel grotere [Cursor Mundi](#), een werk uit de vroege 14^e eeuw, waarvan de auteur ons onbekend is. Dit werk, dat uit maar liefst zo'n 30.000 versregels bestaat, behandelt vanuit het toenmalige perspectief vele bijbelse geschiedenissen, alsmede de geschiedenis van het christendom.

Mede omdat ik vorig jaar vanuit de oude Nederlandse literatuur [driemaal een bijdrage heb geschreven over de Wijzen uit het Oosten](#), leek het me aardig om het ditmaal vanuit het oude Engels te proberen. Hieronder vindt u daarom allereerst mijn werkvertaling, geholpen door de 'Glossary' achterin het hierboven reeds genoemde boekje, vergezeld van diverse eindnoten.

Vervolgens sta ik in een kort slotwoord stil bij wat mij opviel aan deze bijzondere beschrijving van het verhaal van de Wijzen uit het Oosten.

Mijn werkvertaling (rechterkolom) van de vertelling aangaande de Wijzen uit het Oosten in de *Cursor Mundi*. De witregels zijn door mij aangebracht (telkens wanneer er in de Engelse tekst een punt als leesteken staat):

(þ = th)

Fra he (Christ, red.) was born þe dai thritteind, þai offerd him, þaa kinges heind, Wit riche giftes þat þai broght. þat he was born bot þat yeire noght, And sum sais bot þe nest yeire Foluand, and sum wit resun sere Sais, [tua] yere efter þai com. Iohn Gilden-moth sais wit þis dome, þat he fand in an ald bok, Þis kinges thre þar wai þai tok A tuelmo[n]th ar þe natiuité, For elles moght not kinges thre Haf raght to ride sa ferr ewai, And com to Crist þat ilk dai. He sais þat in þe bok he fand Of a prophet of Estrinland, Hight Balaam, crafti and bald, And mikel of a stern he tald, A sterne to com þat suld be sene, Was neuer nan suilk be-for sua scene. Us telles alsua Iohn Gildenmoth Of a folk ferr and first vncuth, Wonnand be þe est ocean, þat bi-yond þam ar wonnand nan. <i>Among squilk was broght a writte, O Seth þe name was laid on it; O suilk a stern þe writt it spak, And of þir offerands to mak.</i> <i>Þis writte was gett fra kin to kin, þat best it cuth to haf in min, þat at þe last þai ordeind tuelue, þe thoughtfulest amang þam selue, And did þam in a montain dern, [Biseli] to wait þe stern.</i> <i>Quen ani deid o þat dozein, His sun for him was sett again, Or his neist þat was fere.</i> <i>Sua þat euer þan ilk yere Quen pair corns war in don, þai went in-to þat montaine son,</i>	Toen eenmaal Hij (Christus, red.) was geboren, brachten zij – deze hoffelijke koningen -Hem, op de dertiende dag¹, offers, met rijke giften die zij mee hadden gebracht. Weliswaar was Hij geboren, maar niet dat jaar. Sommigen zeggen echter: het jaar nadat zij kwamen (vertrokken, red.). Anderen zeggen om verschillende redenen: [twee] jaren later.² John Gilden-moth (Jan Guldenmond, Chrysostomus, red.) zegt, vanuit dezelfde opinie, dat hij in een oud boek gevonden had, dat deze drie koningen hun weg gingen, twaalf maanden voor de geboorte³. Want anders hadden de drie koningen niet zo ver kunnen reizen noch op die betreffende dag bij Christus kunnen komen. Hij (Chrysostomus, red.) zegt dat in het boek dat hij vond⁴ over een profeet uit het Oosterland werd gesproken: Bileam geheten, krachtig en onverschrokken. Tevens werd er (in dat boek, volgens Chrysostomus, red.) veel over een ster gesproken: een ster die zou komen, en die gezien zou (moeten) worden, zoals er nog nooit een eerder had geschenen.⁵ John Gildenmoth vertelt ons ook over een ver volk, aanvankelijk onbekend, en wonend bij de oostelijke oceaan, en verder dan dat volk woont er niemand. [Nu brengt de schrijver van dit verhaal een vrij letterlijk citaat in van de preek van Chrysostomus⁶:] <i>Onder dit volk was een schrijven gebracht van Seth, de naam was er over gelegd (aan verbonden, red.). Het geschrift sprak over zo'n ster, en over deze te brengen offeranden.</i> <i>Dit geschrift werd overgedragen van geslacht op geslacht, dat goed wist hoe dit in gedachten te houden: tenslotte wezen ze twaalf personen aan, de meest nadenkenden onder hen. Men verborg hen op een berg, om te wachten op de ster.</i> <i>En als iemand uit dat dozijn stierf, werd hij vervangen door diens zoon, of zijn meest naaste verwante.</i> <i>Zodat dan altijd elk jaar, wanneer het koren werd ingezameld, zij haastig naar die berg togen,</i>
--	---

<i>Par pai offerd, praid, and suank, Thre dais noþer ete ne dranc; Þus thoru ilk oxspring þai did, Til at þe last þis stern ik kyd.</i> <i>Þis ilk stern þam come to warn, Apon þat mont in forme o barn, And bar on it liknes of croice, And said to þaim wit man[ne]s woice, Þat þai suld wend to luen land.</i> <i>Þai went, and tua yeir war wakand.</i> <i>Þe stern went forth-wit, þat þam ledd, And ferlic þan war þai fedd, Þair scrippes, quer þai rade or yode, Þam failed neyer o drinc ne fode.</i> <i>Þir kinges rides forth þair rade, Þe stern alwais þam forwit glade.</i> <i>Þai said, "far we nu to yond kind, Þat sal in erth haf nan ending; Þis king we sal be offrand nu, And honur him wit trufhes tru; Al þe kinges o þis werld For him sal be quakand an ferd.'</i> <i>Þai folud o þis stern þe leme, Til þai come in-to Ierusalem; Bot fra þai come þar als-suith, Þe stern it hid and can vnkyth, Thoru þe might of sant Drightin, For Herods sak his wiperwin.</i> <i>Þat wist þof-queþer þe kinges noght, Bot wend haf funden þat þai soght.</i> <i>Þai toke þair gesting in þe tun, And spird him efter vp and dun; Bot þe burgeses o þe cité Thoght ferli quat þis thing suld be; Þai asked quat þai soght, and þai Said, 'a blisful child, par fai, He sal be king of kinges alle, To hend and fete we sal him falle; Sagh we an stern þat ledd us hidir.'</i> <i>Þan þai gedir þam to-gedir, And spak hir-of wit gret wondring; And word cum til Herod þe kyng, Þat þar was suilk kynges cummun, And in þat tun gestening had nummun.</i> <i>Quen he þis tipand vndir-stod, Him thoght it noþer fair na god, For wel he wend, þat ful o suik, To be put vte of his kingrike; And did he suith to-samen call Þe maisters of his kingrik all, And fraind at þaim if þai wist,</i>	<i>en daar offerden zij, baden en zongen, drie dagen aten noch dronken zij; aldus deed iedere generatie, tot... tenslotte de ster zichzelf vertoonde.</i> <i>Diezelfde ster kwam hen waarschuwen, boven die berg, in de vorm van een kind, en droeg een gelijkenis van het kruis, en zei tot hen, met menselijke stem, dat zij moesten gaan naar het land der Joden.</i> <i>Zij gingen, en waakten gedurende twee jaar.⁷</i> <i>De ster, die hen leidde, ging hen voor, op wonderbaarlijke wijze werden zij gevoed, hun buidels, of zij nu reden of liepen, het ontbrak hen nooit aan eten of drinken.</i> [Hier eindigt het tot gedicht omgewerkte preekcitaat van Chrysostomus, en zet de auteur zijn eigen vertelling voort.] <i>Deze koningen vervolgden hun weg, de ster zweefde altijd voor hen uit.</i> <i>Zij zeiden: "Laten wij ginder naar de koning gaan, die op aarde geen einde zal hebben; deze koning zullen wij nu onze offergaven brengen en hem zullen wij eren met geloften van trouw; alle koningen ter wereld zullen voor hem zijn bevend en bang."</i> <i>Zij volgden het licht van deze ster, tot zij in Jeruzalem aankwamen; maar zodra zij daar aankwamen verborg de ster zich en verdween, dankzij de macht van de heilige Heer, en vanwege Herodes, diens tegenstrever⁸.</i> <i>Dat wisten echter de koningen niet, maar zij dachten datgene te hebben gevonden wat zij zochten.</i> <i>Zij namen hun verblijf in de stad⁹, en speurden naar Hem, op en af; de burgers van de stad¹⁰ echter vroegen zich verwonderd af wat dit mocht betekenen; zij vroegen wat zij zochten, en zij zeiden: 'Een kind vol van zegen, door geloof; Hij zal Koning van alle koningen zijn, aan zijn handen en voeten zullen wij Hem vallen; zo zagen wij aan de ster die ons hierheen leidde.'</i> <i>Toen verzamelden zij zich bij elkaar, en spraken hierover met grote verwondering; dit bericht kwam tot de koning Herodes, dat er zo'n koning was gekomen, en in die stad verblijf had genomen.</i> <i>Toen hij deze tijding begreep, leek dit hem passend noch goed; het scheen hem juist, die man vol bedrog, dat (Hij, red.) uit zijn koninkrijk verwijderd zou worden; en terstond liet hij alle heren van zijn koninkrijk tezamen roepen, en vroeg hen of zij wisten,</i>
---	--

Quar suld he be born, þat Crist, þat suld þe king of Iues be. Þai said, 'in Bethleem Iude.' For þe prophet had written sua, And said 'þou Bethleem Iuda, þof þou be noght þe mast cité, þou is noght lest of dignité; O þe sal he be born en bred, Mi folk of Israel sal lede.' Herod þaa kings cald in dern, And spird þam quen þai sagh þe stern; 'Gais' he said, 'and spirs well gern, And quen yee funden haf þe barn, Cums again and tels me, For wit wirscip I will him se.' 'Sir', þai said, 'þat sal be yare.' Quen þai went in þair wai to far, And left Herod, þat fals felun, þe stern þai sagh be-for þam bon; And herbi semis, sua thinc me, Sagh nan it bot þa kinges thre; Bituix þe lift an þe erth it glade, Sua fair a stern was neuer made; Rigth fra þe tun of Ierusalem It ledd þam in-to Bethleem; Vte ouer þat hus þan stonde þe stern, þar Iesus and his moder wern. Þai kneld dun and broght in hand, Ilkan him gaf worþi offrand. þe first o þam þat Iasper hight, He gaf him gold wit resun right, And þat was for to sceu takning O kynges all þat he was kyng. Melchior him com þair neist – Heid he was, bath Godd and prist- Wit recles forwit him he fell, þat agh be brint in kirc to smell; It es a gum þat cumes o firr. Bot Attropa gaf gift o mir, A smerl o selcuth bitturnes, þat dedman cors wit smerld es, For roting es na better rede; In taken he man was suld be dede. O þir thre giftes, sais sum bok, At ans all thre he tok, Ful suetlik, wit smiland chere, Biheild þaa giftes riche and dere. Ioseph and Maria his spuse, Ful fair þai cald þam til huse, Fair þai did þair conrai dight; Wit þe child war þai þat night Wit-vten pride; þe soth to tell, Had þai na bedd was spred wit pell; Bot þat þai faand, wit-vten wand, þai tok and thanked Godd his sand; Ful fain war þai, þai sua had spedd.	waar Hij geboren zou worden, de Christus, die Koning der Joden zou zijn. Zij zeiden: 'In Bethlehem in Juda' want zo heeft de profeet geschreven en gezegd: 'Gij, Bethlehem in Juda, hoewel gij niet de meeste stad zijt, zijt gij niet de laatste (of: verloren, red.) van waardigheid¹¹. Uit u zal Hij worden geboren en gevoed, die mijn volk Israël zal leiden.'¹² Herodes riep deze koningen in het geheim, en vroeg hen wanneer zij de ster hadden gezien; 'Ga', zei hij, 'en speur/vraag alstublieft goed, en wanneer jullie het kind gevonden hebben, kom dan terug en vertel het me, want ik wil hem zien, met verering.' 'Sire', zeiden ze, 'dat zal vlug gedaan zijn'. Toen ze op weg gingen, om te gaan, en Herodes, die valse schurk, verlieten, zagen ze de ster voor hen, gereed om te gaan; en bij deze schijnt het, zo dunkt mij, dat niemand het zag, behalve de drie koningen; tussen de lucht (hemel) en aarde zweefde hij, zo'n mooie ster was nooit (meer) gemaakt; vanuit Jeruzalem leidde de ster hen rechtstreeks naar Bethlehem; toen stond de ster buiten en boven het huis, waar Jezus en zijn moeder waren. Zij knielden neer en stelden (Hem) ter hand, Elkeen gaf Hem waardevolle offerande. De eerste van hen, die Jasper heette, gaf Hem goud, met goede reden, en dat was om het teken te geven, namens alle koningen, dat Hij koning was. Melchior kwam daarna tot Hem -verhoogd was Hij, God en geprezen- met wierook viel hij voor Hem neer, dat in kerken wordt gebrand, om te geuren; het is een gom, die komt van vuur.¹³ Attropa¹⁴ echter gaf mirre als geschenk, een balsam van wonderbaarlijke bitterheid, waarmee het lichaam van een gestorvene gebalsemd wordt - er is geen beter advies om bederf tegen te gaan; ten teken dat Hij mens was, en zou sterven. Over hun drie geschenken zegt een boek dat Hij ze alle drie tegelijk aannam, zeer zacht, en met lachend gelaat, zo hield Hij hun rijke en kostbare geschenken. Jozef en Maria, zijn echtgenote, nodigden hen hoffelijk in het huis uit, hoffelijk bereidden zij hen gastvrijheid; zij (de wijzen, red.) waren die nacht bij het Kind, zonder trots; de waarheid is dat zij geen met bont bedekt bed hadden, maar dat zij, zonder te weigeren, Gods geschenk vonden, aannamen en Hem ervoor dankten; zij waren vol vreugde, dat zij zo'n rijkdom hadden gevonden.
---	---

Paa kinges thre ar broght to bedd, Thre weri kinges o þair wai, Þe feirth a child, wel mare þan þai; Þat wist þai wel and kyd wit dede, Ful wel he wil þam quit þair mede. Þai had in wil þat ilk night, To torn be Herods als þai hight, Bot quilts þai slepand lai in bedd, An angel com þat þam for-bedd To wend þam bi him ani wai, (For he was traitur, fals in fai), A-noþer wai þat þai suld fare. Þe morun quen þai risen ware, And þai had honurd þar þe child, Þai tok þair leue at Mari mild, And thanked Ioseph curtaisli O þair calling and herbergeri; Paa kinges ferd a-noþer wai. Quen þat Herods herd þer-of sai, Ful wrath he wex, þat wrangwis king, And herd him driuen al til heþing. He sett his waites bi þe stret, If þai moght wit paa kinges mett, He commandid son þai suld be slan, If þai moght oþer be ouer-tan. Bot Godd wald not þai mett þam wit; Þai ferd al sauf in-to þair kyth.	Deze drie koningen worden naar bed gebracht¹⁵; drie vermoeide koningen op hun weg, de vierde een Kind, veel groter dan zij; -dat wisten zij zeer wel en zij vertoonden zich metterdaad (aan Hem, red.)¹⁶, volledig zal Hij hen hun beloning schenken (lett. vergoeden). Zij hadden die nacht het plan om terug te keren tot Herodes, zoals zij aangekondigd hadden; maar terwijl zij slapend in bed lagen, kwam er een engel die hen verbood om hem hoe dan ook naar hem toe te gaan, (want hij was een verrader, onbetrouwbaar); zij moesten langs een andere weg reizen. Toen zij 's morgens opgestaan waren, en zij het Kind hadden vereerd, vertrokken zij bij de milde Maria vandaan, en dankten zij Jozef hoffelijk, vanwege hun uitnodiging en gastvrijheid; deze koningen reisden over een andere weg. Toen Herodes daarover hoorde spreken, groeide hij vol woede, die boze koning, en hij hoorde dat er de spot met hem gedreven werd. Hij posteerde zijn wachter op straat, en commandeerde dat, als zij de koningen zouden ontmoeten, dezen snel gedood moesten worden, als zij ingehaald/overvallen mochten worden. Maar God bestuurde dat zij hen niet tegenkwamen; zij reisden veilig naar hun land.
--	---

Enkele gedachten naar aanleiding van deze legende over de Wijzen uit het Oosten

Inleidend

Via bovenstaande vertaling namen we kennis van een bijzondere legende. De schrijver van de *Cursor Mundi* citeert deze legende, zo zagen we, uit een preek van Chrysostomus. Deze had hem echter weer uit de *Scriptura Seth* (zie eindnoot 3 en 5).

Meer hierover (en over andere legenden rond de Wijzen, leest u in het boeiende Groningse proefschrift van dr. Trijntje Jantine Annette Scheepstra, getiteld: [Van den Heilighen Drien Coninghen – Middelnederlandse Teksten](#) uit 1914. Via de link kunt u deze integraal online lezen. Met name [hoofdstuk 4](#) geeft een boeiend overzicht van diverse legenden rond de Wijzen, en gaat ook in op de *Scriptura Seth*.

Vorig jaar schreef ik een [bijdrage over hoe de Wijzen voorkomen in de Rijmbijbel van Maerlant](#). Daar zagen we dat Maerlant, net als de schrijver van de *Cursor Mundi*, verwijst naar Chrysostomus:

*Crisostimus scriuet dat te voren
Langhe eer ihesus ward gheboren
Die sterre hem lieden ward verbart.*

*Chrysostomus schrijft dat, tevoren
lang voordat Jezus werd geboren
De ster aan hen werd geopenbaard.*

Kostbare gedachte: men gaat Hem bij voorbaat tegemoet

En daarmee zijn we bij een – vind ik – heel waardevolle gedachte. Immers, de legende stelt dat er al mensen onderweg waren naar Christus, nog vóórdat Hij geboren was, ja zelfs voordat Hij in de moederschoot van Maria ontvangen was. Die prachtige legende van de twaalf op de berg (de in de bronnen in India gesitueerde berg Victorialis/Vaus), die de verwachting levend hielden, op grond van het boek Numeri, dat er een ster en Verlosser zou komen. Wat is dat bijzonder, als je erover nadenkt: dat Christus verwacht en tegemoet gereisd werd, nog vóór Hij kwam. Zelfs nog vóórdat de engel Gabriël tot Maria kwam, sjokte er over een verre oostelijke karavaanweg al een groep kamelen... de koningen waren hun reis al begonnen!

Op grond van **Matteüs 2:1,7 en 16** is het nog niet eens zo'n vreemde gedachte dat de Wijzen ("uit het Oosten" – hoe ver of dichtbij is dat? en "niet lang na Jezus' geboorte aankomend te Jeruzalem" – vs.1) wellicht reeds onderweg wáren, geruime tijd voordat Jezus geboren werd.

Immers, het feit dat Herodes -na uitdrukkelijke navraag aangaande het tijdstip waarop de ster was gaan schijnen (v.7) – kinderen t/m de leeftijd van twee jaar laat vermoorden, laat ruimte voor de gedachte dat de ster 2 jaar daarvoor was gaan schijnen. Dat Herodes ook zuigelingen laat vermoorden (v.16), wijst tevens op de mogelijkheid dat Jezus inderdaad zeer jong kan zijn geweest, dat de ster ruim vóór Jezus' geboorte was gaan schijnen en de Wijzen dus maximaal 2 jaar hadden gereisd. Uiteraard valt hier niets met zekerheid te zeggen, en zijn er ook andere redeneringen mogelijk. En ook al is de *Cursor Mundi* zelf niet helemaal duidelijk of het nu om een reis van één of twee jaar gaat, de kern lijkt niet uit de lucht gegrepen.

Hoe dan ook, het is een kostbaar idee dat er mogelijk reeds mensen naar Christus onderweg waren, nog vóórdat Hij geboren was! Misschien is dat wel de kern van legendes, om bepaalde overwegingen wakker te roepen in het hart.

Laten we deze gedachte daarom maar als leidraad nemen, ook voor onze huidige tijd. Wij verwachten Jezus immers terug op aarde? De legende leert ons de vraag te stellen: zijn ook wij al op weg naar Hem? Of zijn wij niet zo bezig met zijn terugkomst?

Laten we het thema uit de legende van de *Scriptura Seth* niet te gemakkelijk wegwuiven: het verwachten van de ster, onophoudelijk, en het elkaar na de dood vervangen. Het levend houden van de hoop, en deze doorgeven van geslacht op geslacht. Is het niet ook nu een belangrijke en kostbare opdracht?

Tenslotte

Verder is het natuurlijk prachtig om dat oude Engels te lezen, en te zien hoe mensen door de tijden heen aangeraakt zijn door de verhalen van de Bijbel, en hoe ze geprobeerd hebben bepaalde zaken een duiding te geven.

Dat geldt tenslotte ook voor de ster. Die had de gestalte van het Kind, zo wordt gemeld. En dat Kind droeg een kruis. In die zin wordt hier opnieuw iets heel wezenlijks naar voren gebracht: het op weg gaan naar Christus betekent: achter de Kruisdrager aan gaan. De weg van de navolging. En ook zelf het kruis op zich nemen. Zoals de wijzen amper slapen, zich veel ontzegden, en bereid waren hun kostbaarheden aan het Kind op te offeren. Vanuit de gedachte dat dit Kind Gods Offer voor hen was. Ook die aspecten zijn de moeite van het doordenken meer dan waard.

Ds. Bart Trouwborst

¹ De dertiende dag, vanaf 25 december gerekend, is 6 januari: de datum van Driekoningen.

² Een lastig te vertalen vers. Het 'com' lijkt te duiden op het vertrekken van de drie koningen uit het oostelijke land. 'Komen' dus in de zin van: 'op gang komen', 'in beweging komen'.

³ We zien hier het Franse leenwoord 'nativité', dat zich later ontwikkeld heeft tot 'nativity'.

⁴ Bedoeld zal zijn het zesde eeuwse geschrift: de [Scriptura Seth](#). Zie ook eindnoot 5.

⁵ Dit zijn uiteraard ook verwijzingen naar Numeri 24:17.

⁶ Volgens de schrijvers van *Early English Literature* betreft dit de tweede homilie van [Chrysostomus](#) op Matteüs. Deze passage wordt in dit boek ook in het Latijn weergegeven. In deze preek stelt Chrysostomus dat de reis van de Wijzen twee jaar in beslag nam. Ook citeert Chrysostomus uit de *Scriptura Seth*. De schrijver van de *Cursor Mundi* kende deze tekst dus (via de preek van Chrysostomus), en nam (in de door mij cursief gedrukte regels) deze (preek)tekst (die dus in feite een weergave van de *Scriptura Seth* vormt) bewerkt in dichtvorm over.

Deze tekst, afkomstig dus uit de *Scriptura Seth*, is tevens vertaald weergegeven in [In de voetsporen van Jacob van Maerlant](#) (ed. R. Bauer). Onderaan op p.247 hiervan (zie de link) vindt u een vertaling van de betreffende passage, waarnaar de *Cursor Mundi* (via de preek van Chrysostomus) verwijst. De overeenkomsten aangaande deze legende zijn verrassend.

⁷ Van [Chrysostomus](#) is bekend dat hijzelf vanuit een extreem ascetisch ideaal gedurende twee jaar nauwelijks geslapen had. Is die ervaring hier geprojecteerd op de Wijzen, of bestond deze traditie over de nauwelijks slapende Wijzen reeds, en motiveerde deze Chrysostomus wellicht om hetzelfde te doen, om ook zelf zo Christus te ontmoeten? Overigens – dat zij hier genoemd – was Chrysostomus een uiterst radicaal denkend mens. Dat radicalisme heeft hem helaas tot schokkende uitspraken jegens de Joden gebracht. Ook al speelt dat hier geen zichtbare rol, toch willen wij dit hier noemen, als een teken van hoe liefde voor God en Christus helaas hand in hand bleken te kunnen gaan met voor ons volstrekt onbegrijpelijke en af te keuren uitspraken en gedachtenvormingen jegens zijn volk. ⁸ Het naar Herodes verwijzende woord 'wiperwin' is opgebouwd uit 'wiper' (weder/tegen) en 'winna'. In het oude Engels betekende 'winna': strijder. Die oude betekenis zit ook nog in ons woord 'winnaar': wie wint, heeft gestreden. Het ironische is, dat Herodes het weliswaar tegen God opnam en streed, maar verloor.

⁹ Het woord 'tun' (ons woord 'tuin') duidt oorspronkelijk een omheinde of ommuurde ruimte aan. Dat gold zowel voor steden of tuinen: deze waren beschermd tegen indringers. Het woord 'tun' heeft zich later ontwikkeld tot 'town'.

¹⁰ Hier zien we het leenwoord 'cité' uit het Frans, dat zich later ontwikkeld heeft tot 'city', als alternatief naast 'tun' (later: town).

¹¹ Ook hier weer een Frans leenwoord, later geworden tot 'dignity'.

¹² Zie Micha 5:1.

¹³ Deze zin is wat onduidelijk, omdat bij wierook gom het bindmiddel is dat het kruidenmengsel bijeen houdt. Door het vuur komt de geur van de kruiden vrij, en niet zozeer de gom.

¹⁴ De samenstellers van de teksten in *Specimens of Early English* staan stil bij de voor de drie koningen gebruikte namen: Jasper (koning van Tarsis), Melchior (koning van Arabië) en, afwijkend van de ons meer bekende naam Balthasar: Attropa (koning van Scheba).

¹⁵ Over deze vertaling twijfel ik, gezien de vreemde wending. Toch lijkt 'bedd' met 'bed' en niet met 'gebed/offer' te moeten worden vertaald, zeker gezien de vier volgende regels, die samen met deze regel een soort beloftevol vers lijken te vormen: na hun inspanningen en offers, mogen de wijzen nu rusten, en er zeker van zijn dat Christus voor hen zal zorgen.

¹⁶ Ook mogelijk is wellicht dat het 'and kyd wit dede' op Christus betrekking heeft: dat Hij Zich aan de wijzen vertoonde en hen met het goede zou verzadigen. Gezien het in één adem noemen met het 'pat wist þai wel' hebben we het echter in eerste instantie op de Wijzen betrokken.